

UTVRĐIVANJE I RASPODJELA DOHOTKA U OSNOVNIM ORGANIZACIJAMA UDRUŽENOG RADA

Raspodjela je posebna faza društvenog procesa reprodukcije. Ona povezuje proizvodnju i njezin osnovni smisao — potrošnju.

Na koji način i kako će se izvršiti raspodjela proizvoda, tj. kakova će biti struktura raspodjele, u potpunosti je određeno strukturom, veličinom i načinom proizvodnje, kao što je to pisao Marx u svom *Kapitalu* — *kritici političke ekonomije*.

Međutim uzajamna veza između proizvodnje i raspodjele nije jednosmjerna, tj. ne djeluje samo proizvodnja na raspodjelu, nego i raspodjela sa svoje strane zajedno s razmjenom i potrošnjom povratno djeluje na proizvodnju, što sve zajedno čini »... jedinstvo proizvodnje, raspodjele, razmjene i potrošnje, u kojem se upravo i iscrpljuje ekonomski život svake društvene zajednice«.¹

Prema tome raspodjela, odnosno problemi vezani uz raspodjelu predstavljaju jedno od osnovnih ekonomskih pitanja suvremenog društva i centralno pitanje privrednog sistema.

Metode i oblici raspodjele ovise o društveno-ekonomskom sistemu koji vlada u određenoj društvenoj zajednici. A budući da je društveno ekonomski sistem uvjetovan proizvodnim odnosima koji vladaju u određenoj društvenoj zajednici, proizlazi da proizvodnja i proizvodni odnosi bitno određuju metode i oblike raspodjele.

Drugim riječima, to znači: kakav je društveno-ekonomski sistem, takve će biti i metode i oblici raspodjele. To potvrđuje i naša praksa. Kako su se od Oslobođenja do danas izgrađivali i razvijali socijalistički društveno-ekonomski odnosi — od administrativno-centralističkog sistema upravljanja narodnom privredom do sadašnje samoupravne robne privrede — mijenjale su se analogno i metode i oblici raspodjele. To je razvojni put od potpune centralizacije u administrativnom periodu preko postupne decentralizacije i prenošenja dohotka na radne organizacije i od donošenja Ustavnih amandmana 1971. godine na osnovne organizacije udruženog rada.

Razlikujemo dva osnovna oblika raspodjele: primarnu i sekundarnu.

U uvjetima robne proizvodnje i radničkog samoupravljanja, kao osnovnih i najbitnijih karakteristika našeg socijalističkog sistema društveno-ekonomskih

¹ Dr. A. Dragičević: *Leksikon političke ekonomije*, sv. II., »Informator«, Zagreb, 1965., str. 225.

odnosa, primarna raspodjela je raspodjela društvenog bruto-proizvoda koja se vrši na tržištu zamjenom roba po tekućim cijenama između samostalnih robnih proizvođača.

Sekundarna raspodjela je raspodjela društvenog proizvoda koja se vrši nakon njegove realizacije na tržištu. To je u stvari društvena raspodjela kojom se utvrđuju odnosi u raspodjeli društvenog proizvoda između neposrednih proizvođača, radnih organizacija, društveno-političkih zajednica i drugih korisnika. Ovom raspodjelom oduzima se dio dohotka radnih organizacija pomoću instrumenata ekonomske politike (npr. različiti doprinosi, porezi, kamate itd.) u korist društvene zajednice i drugih korisnika.

Problemi ove raspodjele dolaze u praksi do izražaja u primjeni odgovarajućih zakonskih propisa o utvrđivanju i raspodjeli ukupnog prihoda i dohotka radnih organizacija.

Zakonski propisi o ovoj materiji često su u nas mijenjani i nadopunjavani, a osnovna je karakteristika svih tih promjena da su uz stanovite oscilacije u razdoblju 1966. — 1970. odnosi u društvenoj raspodjeli mijenjani u korist privrednih organizacija postupnim ukidanjem različitih instrumenata za zahvaćanje dohotka u korist društvene zajednice (npr. još privrednom reformom 1965. god. ukinuto je plaćanje doprinosa iz dohotka radnih organizacija, zatim je porez na promet prenesen iz sfere proizvodnje u sferu finalne potrošnje — u trgovinu, početkom 1971. ukinute su kamate na poslovni fond, itd.), o čemu će detaljnija objašnjenja biti dana u nastavku ovog rada.

Sadašnji propisi o utvrđivanju i raspodjeli ukupnog prihoda i dohotka u radnim organizacijama osnivaju se na odredbama *Osnovnog zakona o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama* iz 1968. god. («Sl. list SFRJ», br. 32/68.), koji se primjenjuje od 1. I. 1969., te na odredbama amandmana 21., 22. i 23. *Ustav SFRJ* (amandmani 6., 7. i 8. *Ustava SRH* govore o istoj materiji) i odredbama *Ustavnog zakona za provođenje Ustavnih amandmana* («Sl. list SFRJ», br. 29/71).

Naime, spomenutim *Ustavnim zakonom za provođenje Ustavnih amandmana* od 30. VI. 1971., koji je istoga dana stupio na snagu, prestaju vrijediti odredbe *Osnovnog zakona o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama* osim čl. 7 — 11. (utvrđivanje dohotka) i čl. 17. (poslovanje s gu-bitkom). Ovim *Ustavnim zakonom* određeno je da se odredbe *Ustavnih amandmana* 21. i 22. — koje se odnose na prava radnih ljudi na organiziranje osnovnih organizacija udruženog rada, na stjecanje i raspodjelu dohotka i na sredstva društvene reprodukcije, kao i na pravo osnovnih organizacija udruženog rada na njihovo udruživanje — primjenjuju odmah od proglašenja *Ustavnih amandmana* (30. VI. 1971.), a time ujedno prestaju vrijediti svi savezni zakoni, odnosno njihove odredbe koje su u suprotnosti s spomenutim *Ustavnim amandmanima*.

Utvrđivanje i raspodjela dohotka po Osnovnom zakonu iz 1968. god.

Ovim zakonom o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama uveden je niz novosti na području utvrđivanja i raspodjele dohotka u radnim organizacijama.

1. Tu na prvom mjestu treba spomenuti »samostalne organizacije udruženog rada«. Njih čine svi oblici udruženog rada za koje je statutom radne organizacije ili ugovorom zaključenim na osnovi statuta predviđeno da samostalno stječu i raspoređuju dohodak. Ujedno sa statutom ili ugovorom na osnovi statuta utvrđuju oblici udruženog rada i uređuju međusobni odnosi u stjecanju i raspodjeli dohotka, kao i u korištenju raspoloživim sredstvima.

U pogledu stupnja samostalnosti samostalnih organizacija udruženog rada predviđeno je postojanje samostalnih organizacija udruženog rada sa svojstvom pravne osobe i bez tog svojstva, te organizacije udruženog rada s ograničenim samoupravnim pravima (mogu se npr. koristiti potrebnim sredstvima, ali pravo raspolaganja tim sredstvima ostaje centralizirano).

Koji će pojedini dijelovi radnih organizacija dobiti status samostalne organizacije udruženog rada, i kakav status od navedenih mogućnosti, prepušteno je samoupravnim odlukama radnih ljudi.

Međutim ovdje valja napomenuti — kako je već navedeno — da je postojanje samostalnih organizacija udruženog rada moralo biti predviđeno statutom radne organizacije ili ugovorom na osnovi statuta. Budući da je statut ili takav ugovor donosio radnički savjet poduzeća kao cjeline, pri formiranju samostalnih organizacija udruženog rada dolazilo je do *prenošenja samoupravljачkih prava* s radničkog savjeta na niže organizacione jedinice — samostalne organizacije udruženog rada. Prema tome, samostalne organizacije udruženog rada mogle su, ali i nisu morale postojati unutar radne organizacije. Mogla je cijela radna organizacija biti jedna samoupravna organizacija udruženog rada.

Kriteriji za formiranje samostalnih organizacija udruženog rada nisu bili zakonom predviđeni, ali s obzirom da se samostalne organizacije udruženog rada (osobito one sa svojstvom pravne osobe) javljaju kao tržišni subjekti, imaju poslovnu autonomiju, samostalno stječu i raspoređuju dohodak, one su morale imati i pravnu i organizacionu sposobnost za vršenje tih funkcija. Zato je kao samostalne organizacije udruženog rada trebalo u načelu uzeti veće jedinice, od kojih je svaka u tehnološkom i ekonomskom pogledu činila cjelinu i mogla se sa svojim proizvodima pojavljivati na tržištu.

Upravo po tim svojstvima (tržišni subjekti, poslovna autonomija, svojstvo pravne osobe) samostalne organizacije udruženog rada bitno se razlikuju od prijašnjih radnih i ekonomskih jedinica. Osim toga na razini ekonomskih jedinica nije se vršilo utvrđivanje i raspodjela ukupnog prihoda i dohotka, nego se njihova uspješnost poslovanja utvrđivala samo na razlici između planirane i ostvarene cijene koštanja.

Uz radne organizacije (poduzeća) kao cjeline i samostalne organizacije udruženog rada mogle su postojati i poslovati još i zajednice, odnosno asocijacije radnih organizacija (poslovna udruženja i zajedničke organizacije). Takve organizacije nisu imale *a priori* status samostalnih organizacija udruženog rada, nego je njihov položaj i status ovisio o statutu, odnosno ugovoru zaključenom na osnovi statuta, kojim su regulirani međusobni odnosi tih organizacija i radnih organizacija osnivača.

2. Druga novost u spomenutom zakonu o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama odnosi se na utvrđivanje ukupnog prihoda.

Budući da proizvodnja i usluge moraju u tržišnoj privredi dobiti svoje priznanje na tržištu u vidu realizacije, to polazna osnova raspodjele nije dru-

štveni bruto-proizvod (vrijednost cjelokupne proizvodnje i usluga), nego ukupan prihod (vrijednost realizirane proizvodnje i usluga u određenom vremenskom razdoblju). Dakle, ukupan prihod predstavlja dio društvenog bruto-proizvoda koji je radna organizacija (odnosno samostalna organizacija udruženog rada) uspjela realizirati na tržištu i predstavlja vrijednost koju je ona ostvarila svojim poslovanjem. Razlikuje se od društvenog bruto-proizvoda za vrijednost neprodanih proizvoda.

U razdoblju od 1. I. 1962. do 31. XII. 1968. ukupni prihod utvrđivao se na osnovi naplaćene realizacije, a primjenom spomenutog zakona od 1. I. 1969. ponovno je, kao i prije 1962., uveden princip fakturirane realizacije, što znači da u ukupan prihod ulazi i vrijednost prodane a nenaplaćene robe.

Kao posljedica ovakvog načina utvrđivanja ukupan prihod 1969. god. obračunski je znatno porastao u odnosu na prethodnu godinu, ali to je posljedica promjene načina obračuna, a ne povećanja privredne aktivnosti. Radne organizacije nisu zbog toga imale više sredstava na svojim žiro računima i nisu postale likvidnije.

Pri utvrđivanju ukupnog prihoda ovim je zakonom predviđeno i priznavanje interne realizacije kao sastavnog dijela ukupnog prihoda. Interna realizacija predstavlja realizaciju koju je samostalna organizacija udruženog rada ostvarila u poslovanju s drugim samostalnim organizacijama udruženog rada unutar poduzeća kojemu i sama pripada. Priznavanje interne realizacije bilo je potrebno da bi se mogao utvrđivati ukupan prihod i dohodak po pojedinim samostalnim organizacijama udruženog rada.

Ovakvim načinom utvrđivanja obračunski je znatno porastao ukupan prihod, ali ne i dohodak,² budući da interna realizacija kod pojedinih samostalnih organizacija udruženog rada povećava ukupan prihod, ali i materijalne troškove. Npr. u jednom kombinatu s više samostalnih organizacija udruženog rada, od kojih svaka dalje prerađuje proizvode prethodne, međusobne realizacije na razini poduzeća kao cjeline nekoliko puta povećavaju ukupan prihod, ali se realizacija jednog pogona javlja kao materijalni trošak slijedećoj samostalnoj organizaciji udruženog rada, koja je proizvode prethodne organizacije udruženog rada »kupila«.

Problemi izazvani internom realizacijom kao sastavnim dijelom ukupnog prihoda javljaju se u radnim organizacijama koje imaju faznu proizvodnju s velikim vremenskim razmakom između pojedinih faza proizvodnje i konačne realizacije na tržištu. Naime, bez obzira na navedeno princip fakturirane realizacije, svaka samostalna organizacija udruženog rada može se koristiti svojim dohotkom smo u visini raspoloživih sredstava, a ona ovise najvećim dijelom upravo o prodaji i naplati finalnih proizvoda.

Daljnja novost u pogledu utvrđivanja ukupnog prihoda odnosi se na porez na promet. Naime, još privrednom reformom 1965. god. ukinut je porez na promet u sferi proizvodnje i prebačen u sferu finalne potrošnje (trgovina, ugostiteljstvo i djelomice zanatstvo). Međutim, radne organizacije ovih privrednih djelatnosti knjižile su ubrani porez na promet sve do stupanja na snagu ovog zakona 1969. god. kao svoj ukupan prihod, pa su zbog poreza na promet

² Dohodak dobijemo kada od ukupnog prihoda odbijemo materijalne troškove i amortizaciju.

kao prihoda društvene zajednice odnosi iz raspodjele dohotka tih djelatnosti, a time i prosjek cijele privrede, bili iskazivani, veći u korist društvene zajednice nego što su realno iznosili.

Spomenutim zakonom to je usklađeno i porez na promet robe na malo naplaćen prilikom prodaje robe nije više sastavni dio ukupnog prihoda samostalne organizacije udruženog rada. Ona se tu javlja samo kao društveni inkasator u pogledu naplate poreza na promet robe u finalnoj potrošnji. Upravo taj problem s porezom na promet bio je jedan od glavnih uzroka da su se javljali vrlo različiti podaci o odnosima u raspodjeli narodnog dohotka između poduzeća i društvene zajednice.

3. Iz ukupnog prihoda podmiruju se najprije materijalni troškovi poslovanja i amortizacija.

Materijalni troškovi poslovanja su troškovi samostalne organizacije udruženog rada koji su učinjeni radi ostvarivanja ukupnog prihoda, osim amortizacije i izdataka koji se naknađuju iz dohotka ili iz pojedinih fondova i drugih posebnih sredstava samostalne organizacije udruženog rada. U zakonu nisu nabrojani elementi od kojih se sastoje materijalni troškovi poslovanja, međutim iz zakonske definicije tih troškova proizlazi da su to uglavnom svi troškovi poznati otprije kao »troškovi poslovanja«, izuzev ugovornih i zakonskih obveza.

Najveći dio materijalnih troškova otpada na vrijednost materijala (sirovina, poluproizvoda, električne energije, goriva, maziva, pomoćnog materijala, itd.) utrošenog u toku procesa proizvodnje, tako da ovi troškovi imaju u prvom redu karakter izdataka za troškove reprodukcije.

Osim toga u materijalne troškove spadaju i izdaci za usluge drugih osoba (transportne, zanatske i slične usluge), zatim dnevnice, terenski dodaci, nagrade učenika u privredi, autorski honorari, izdaci za službena i radna odijela, troškovi reprezentacije, reklame i propagande, troškovi sudjelovanja na sajmovima i izložbama, troškovi investicionog održavanja osnovnih sredstava, troškovi osvajanja nove proizvodnje, itd.

Koliki će biti materijalni troškovi, to ovisi u prvom redu o ekonomičnosti poslovanja samostalne organizacije udruženog rada, što manji budu materijalni troškovi, to veći bit će ostvareni dohodak, pa će analogno i veća sredstva ostati za osobne dohotke i vlastite fondove.

Da bi se to ostvarilo, potrebno je da svi članovi samostalne organizacije udruženog rada provode štednju sirovina, materijala, energetike i ostalih stvari koje čine materijalne troškove, te da organi upravljanja svojim odlukama ne dopuste prekomjerno trošenje sredstava po nekim od ovih osnova, kao npr. troškovi reprezentacije, reklame i propagande, sudjelovanje na sajmovima i izložbama, naknade za upotrebu vlastitog automobila, itd.

Amortizacija predstavlja naknadu za utrošak osnovnih sredstava u toku procesa proizvodnje, odnosno privređivanja. Amortizaciju radna organizacija naknađuje ukalkuliranjem u cijene svojih proizvoda.

U kojoj mjeri se osnovna sredstva troše i svoju vrijednost prenose na novi proizvod, gotovo se i ne može točno izmjeriti, pa su zato propisane stope amortizacionih otpisa, ali je radnoj organizaciji ostavljeno pravo da obračun amortizacije izvrši po tim propisanim (minimalnim) stopama ili po povećanim stopama.

Upravo s obzirom na visinu amortizacionih stopa, poznate su u našem privrednom sistemu tri metode utvrđivanja amortizacije, i to:

1. vremenska amortizacija,
2. funkcionalna amortizacija i
3. ubrzana amortizacija.

Vremenska amortizacija utvrđuje se primjenom propisanih stopa koje su utvrđene na osnovi pretpostavljenog prosječnog vijeka trajanja pojedinih osnovnih sredstava. Stope su određene na osnovi prosječnog korištenja osnovnih sredstava u jednoj, odnosno jednoj i pol smjeni, a njihova visina bila je propisana saveznim zakonom.

Amortizacija se vrlo dugo utvrđivala samo po ovoj metodi. Karakterizirale su je vrlo niske otpisne stope i relativno dugi amortizacioni rokovi, pa je to onemogućivalo efikasnije korištenje osnovnih sredstava. Naime, ako se radilo u dvije, a osobito u tri smjene, na taj način utvrđena sredstva za amortizaciju nisu bila dovoljna za zamjenu dotrajalih osnovnih sredstava. Nadalje, zbog niskih otpisnih stopa u vrlo dugim vremenskim rokovima, koji su bili potrebni da bi se neko osnovno sredstvo amortiziralo, privredne organizacije bile su prisiljene raditi sa zastarjelim postrojenjima, odnosno nisu mogle u zadovoljavajućoj mjeri primijeniti nova tehnička dostignuća.

Kod funkcionalne amortizacije utvrđuju se stope amortizacije polazeći od stvarnog intenziteta korištenja osnovnih sredstava, pa zbog toga stope amortizacije neće biti jednake za sve samostalne organizacije udruženog rada iste privredne oblasti i grane, nego će stope otpisa varirati prema procjeni stvarnog korištenja, odnosno trošenja osnovnih sredstava. Na taj način otpadaju gotovo svi prigovori koji su izneseni kod vremenske amortizacije.

Ubrzana amortizacija polazi od stupnja ekonomske, a ne fizičke zastarjelosti. Naime, neka osnovna sredstva mogu biti fizički još sposobna za proizvodnju, ali su zbog razvoja tehnike ekonomski zastarjela.

Da bi mogla pratiti brz razvoj tehnike, ova metoda amortizacije omogućuje stvaranje sredstava za zamjenu i prije nego što su postojeća osnovna sredstva fizički dotrajala.

Koju će od ovih triju metoda primijeniti i kolika će biti amortizaciona stopa kod funkcionalne i ubrzane amortizacije, odlučuje svaka samostalna organizacija udruženog rada samostalno, ovisno o raspoloživim sredstvima i politici zamjene i rekonstrukcije svojih osnovnih sredstava.

4. Ostatak ukupnog prihoda nakon podmirenja materijalnih troškova poslovanja i amortizacije predstavlja dohodak samostalne organizacije udruženog rada. Ovako utvrđeni dohodak veći je od prijašnjeg dohotka privrednih organizacija, budući da su po prijašnjim propisima privredne organizacije prije utvrđivanja dohotka podmirivale osim materijalnih troškova i amortizacije još neke svoje obveze (kamate na poslovni fond, doprinose i članarine komorama i stručnim udruženjima, ostale izdatke kao npr. vodni doprinos itd., zatim izdatke za financiranje vlastitih škola i drugih oblika obrazovanja, te porez na promet), koje se po novom zakonu podmiruju iz dohotka kao tzv. »zakonske« i »ugovorne« obveze, ili su, kao kamate na poslovni fond, ukinute kao obveza radnih organizacija još početkom 1971. god. a porez na promet prenesen je iz sfere proizvodnje u finalnu potrošnju — trgovinu na malo, kao što je već prikazano.

Po novim propisima utvrđeni dohodak trebao bi teoretski odgovarati kategoriji narodnog dohotka (i to realiziranog, a ne proizvedenog), tj. kategoriji poznatoj u našoj praksi (npr. u »jedinstvenim pokazateljima uspjeha privrednih organizacija«) kao neto-produkt.

Međutim, on će se razlikovati i od te bivše kategorije, budući da ovako utvrđeni dohodak ne predstavlja u cijelosti realiziranu novostvorenu vrijednost, nego u prvom redu obračunsku, i to dosta »rastezljivu« kategoriju.

Do toga dolazi zbog mogućnosti što ih pruža novi zakon u pogledu iskazivanja materijalnih troškova poslovanja i propisa o utvrđivanju amortizacije.

Naimé, materijalni troškovi poslovanja naknađuju se iz ukupnog prihoda u iznosima koji se odnose na poslovanje iz kojeg je ostvaren ukupan prihod. To zapravo znači da samostalna organizacija udruženog rada nije dužna pri utvrđivanju dohotka iskazati cjelokupne materijalne troškove poslovanja nastale u toku godine u proizvodnji, odnosno poslovanju, nego ih može iskazati i manje, ali najmanje razmjerno realizaciji. Znači dakle da proporcionalni dio materijalnih troškova poslovanja koji se odnosi na neprodane zalihe ne treba iskazati pri utvrđivanju dohotka kao odbitnu stavku od ukupnog prihoda.

Ali zakon daje samostalnim organizacijama udruženog rada i obrnutu mogućnost, tj. da pojedine materijalne troškove poslovanja, koji ne ovise o opsegu poslovanja, u cjelini naknade iz ukupnog prihoda utvrđenog za obračunski period poslovanja u kojem su ti troškovi nastali.

Dodamo li k tome i prikazane mogućnosti obračunavanja amortizacije, proizlazi da samostalna organizacija udruženog rada može svojim odlukama o načinu iskazivanja materijalnih troškova poslovanja i visini stopa amortizacije znatno utjecati na visinu dohotka.

Naravno, ako samostalna organizacija udruženog rada iskaže kao materijalne troškove poslovanja samo onaj obvezatni dio (razmjerno realizaciji) i amortizaciju po minimalnim (obvezatnim) stopama, dohodak će biti veći, i obratno.

Zbog ovakvog načina utvrđivanja dohotka, a osobito utvrđivanja amortizacije, uz već spomenuti problem s porezom na promet, još više je otežano iskazivanje odnosa u raspodjeli narodnog dohotka između društvene zajednice i privrede, odnosno pojedinih samostalnih organizacija udruženog rada.

Budući da su sredstva izdvojena za amortizaciju sredstva samostalne organizacije udruženog rada, bolje je kod odnosa u raspodjeli kao polaznu osnovu uzeti društveni proizvod (ukupan prihod umanjen za materijalne troškove poslovanja ili dohodak uvećan za amortizaciju). Međutim, u praksi se je javio i drukčiji metodološki pristup, koji se sastoji u tome da se utvrđeni dohodak poveća za iznos amortizacije preko minimalnih stopa, pa se taj dio amortizacije pravilno iskazuje kao sredstva privrede.

Zbog svih tih razloga teško je sumarno kvantificirati odnose u raspodjeli narodnog dohotka između poduzeća i društvene zajednice, pa se zato javljaju i različiti podaci o tome, no činjenica je da su se ti odnosi u raspodjeli stalno poboljšavali u korist privrede sve do privredne reforme, a i nakon reforme do zaključno 1966. god. a zatim su pogoršavani na štetu privrede do zaključno 1970. god., kada se taj trend opet mijenja u korist privrede.

5. Po zakonskim odredbama samostalna organizacija udruženog rada utvrđivala je i raspoređivala dohodak završnim računom, a mogla ga je koristiti samo u okviru raspoloživih sredstava, dok se dohodak utvrđen periodičnim obračunom mogao koristiti samo za obrtna sredstva, ali ne i za raspoređivanje u fondove.

Raspodjela utvrđenog dohotka samostalne organizacije udruženog rada vršila se za podmirenje:

a) ugovornih obveza (kamate na kredite i naknade za bankarske poslove, premije osiguranja, obveze iz dohotka po osnovi ujedinjavanja sredstava za zajedničko poslovanje, i druge ugovorne obveze koje se po zakonu podmiruju iz dohotka);

b) zakonskih obveza (doprinosi, porezi, takse, itd.) za podmirenje društvenih potreba;

c) potreba pojedinih društvenih služba, ali samo u slučaju ako radni ljudi u samostalnoj organizaciji udruženog rada odluče, ili se na osnovi samoupravnih sporazuma dogovore s organizacijama koje obavljaju društvene službe, da će izdvajati određene iznose za potrebe tih služba;

d) proširenje materijalne osnove rada (izdvajanja u poslovni fond);

e) potrebnih ulaganja u rezervne fondove;

f) zajedničkih potreba radnih ljudi (fond zajedničke potrošnje);

g) osobnih potreba radnih ljudi (osobni dohoci).

Doprinosi iz osobnih dohodaka (doprinos iz osobnog dohotka iz radnog odnosa, doprinos za socijalno osiguranje, kao i drugi doprinosi za zajedničke potrebe radnih ljudi koje se ne zadovoljavaju u samostalnoj organizaciji udruženog rada) mogli su se plaćati samo iz bruto osobnih dohodaka.

Raspodjela dohotka na »zakonske obveze« i obvezatna izdvajanja u rezervne fondove, vršila se po tada važećim instrumentima ekonomske politike, a na »ugovorne obveze« po stvarno sklopljenim i preuzetim obvezama samostalne organizacije udruženog rada.

Raspodjela dohotka na dio za proširivanje materijalne osnove rada, zatim za podmirenje zajedničkih i osobnih potreba radnih ljudi, kao i eventualna izdvajanja za neobvezatni dio rezervnog fonda, vršila se u skladu s odredbama općeg akta samostalne organizacije udruženog rada (»Pravilnik o raspodjeli dohotka«) kojim su utvrđene osnove i mjerila za raspodjelu dohotka za podmirenje navedenih potreba.

Isto tako samostalna organizacija udruženog rada donosila je i svoj opći akt (»Pravilnik o raspodjeli osobnih dohodaka«) kojim su utvrđene osnove i mjerila za raspodjelu osobnih dohodaka.

Izdvajanja iz raspodjele dohotka za potrebe pojedinih društvenih služba, koje su činile neke usluge radnoj organizaciji (npr. različiti tečajevi i sl.), vršila se samo ako je organ samoupravljanja donio takvu odluku.

6. Osnovnim zakonom o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama određeno je kako se utvrđuje gubitak.

Samostalna organizacija udruženog rada poslovala je s gubitkom ako po završnom računu nije ostvarila dohodak u visini potrebnoj da se iz njega naknade:

a) isplaćene akontacije osobnih dohodaka ili podmire minimalni osobni dohoci obračunani za razdoblje poslovanja, za koje nisu isplaćene akontacije dohotka;³

b) isplaćena sredstva za tekuću zajedničku potrošnju radnika, koja nemaju karakter investicione potrošnje;

c) ugovorne obveze i

d) zakonske obveze,

sve u dijelu koji se odnosi na poslovanje iz kojeg je ostvaren dohodak.

U slučaju znatnijeg poslovanja s gubitkom samostalna organizacija udruženog rada može biti oslobođena plaćanja razmjernog dijela zakonskih obveza. Ta mogućnost nastaje u slučaju ako se iz dohotka (s tim da je amortizacija obračunana samo po propisanim minimalnim stopama, a materijalni troškovi poslovanja samo razmjerno realizaciji) i raspoloživih sredstava rezervnog fonda ne mogu naknaditi:

a) ugovorne obveze,

b) zakonske obveze i

c) minimalni osobni dohoci radnika,

sve u dijelu koji se odnosi na poslovanje iz kojeg je ostvaren dohodak.

U tom slučaju samostalna organizacija udruženog rada oslobađa se izdvajanja i naknađivanja iz svog dohotka zakonskih obveza u iznosu za koji mu dohodak i raspoloživa sredstva rezervnog fonda nisu dovoljna za pokriće navedenih obveza.

Samostalna organizacija udruženog rada koja je završila svoje poslovanje s gubitkom dužna je sastaviti svoj »sanacioni program«, u kojem treba predvidjeti mjere za otklanjanje uzroka koji su doveli do gubitka i isto tako predvidjeti rokove i način naknađivanja utrošenih a nepodmirenih izdataka i obveza.

Društvena zajednica može poduzeti prema samostalnoj organizaciji udruženog rada koja ne bi donijela svoj sanacioni program (ili ga ne izvršava) i zakonom predviđene mjere — prisilna uprava i likvidacija.

Promjene u sistemu formiranja i raspodjele dohotka po Ustavnim amandmanima

Donošenjem *Ustavnih amandmana i Ustavnog zakona za provođenje Ustavnih amandmana* izvršene su promjene i u sistemu formiranja i raspodjele dohotka.

O tome posebno govore amandmani 21., 22. i 23. *Ustava SFRJ* i amandmani 6., 7. i 8. *Ustava SRH*, koji daju punu afirmaciju dohotka kao kategoriji i dohodovnim odnosima kao društveno-ekonomskim odnosima u našem samoupravnom socijalističkom društvu.

Osnova novih dohodovnih odnosa sadržana je u amandmanu 21. *Ustava SFRJ* (isto i u amandmanu 6. *Ustava SRH*), u kojem stoji: »... jamči se radnicima, kao njihovo neotuđivo pravo, da na osnovi svog rada u osnovnim organizacijama udruženog rada u kojima se udružuju i rade, kao i u svim oblicima udruživanja i poslovne suradnje tih organizacija, stječu dohodak i uprav-

³ Sve isplate osobnih dohodaka u toku godine smatraju se akontacijom osobnih dohodaka, dok se konačni obračun osobnih dohodaka pravi po završnom računu.

ljaju poslovima i sredstvima društvene reprodukcije i odlučuju o dohotku koji, kao dio ukupnog društvenog dohotka, ostvare u različitim oblicima udruženog rada i udruživanja sredstava.

Dohodak ostvaren u bilo kojem obliku rada i udruživanja sredstava pripada u cjelini osnovnim organizacijama udruženog rada.«⁴

Prema tome, osnovni nosioci dohotka postaju radnici udruženi u svoje osnovne organizacije udruženog rada.

1. Po *Ustavnim amandmanima* utvrđivanje i raspodjela dohotka vrši se u osnovnim organizacijama udruženog rada, koje time postaju temeljni organizacioni oblik u kojem radnici stječu i raspoređuju dohodak. Oni neposredno i ravnopravno uređuju odnose u radu i upravljaju poslovima i sredstvima društvene reprodukcije.

Iz toga proizlazi da osnovna organizacija udruženog rada postaje privredni subjekt, nosilac prava i obveza, što znači da mora imati poslovnu autonomiju, financijsku samostalnost i svoj žiro račun.

Bitna je novost kod ovako određenih osnovnih organizacija udruženog rada da njih više ne treba smatrati samo dijelovima radne organizacije, kao što su to prije bile samostalne organizacije udruženog rada. Dok je kod samostalnih organizacija udruženog rada, kao dijelova radne organizacije, dolazilo do prenošenja samoupravljačkih prava s radničkog savjeta na niže organizacione jedinice, dotle su osnovne organizacije udruženog rada one osnovne samoupravljačke organizacione jedinice u kojima radnici imaju neotuđivo sva samoupravna prava, a bivše poduzeće postaje udruženje ili zajednica osnovnih organizacija udruženog rada.

Dakle nije više radnički savjet poduzeća glavni organ upravljanja, nosilac samoupravljačkih prava koji odlučuje hoće ili neće osnovati samostalnu organizaciju udruženog rada i koji tada dio svojih samoupravljačkih prava prenosi na niže organizacione jedinice, nego će centralni organi upravljanja poduzećem imati samo ona prava koja im povjere osnovne organizacije udruženog rada. Eventualno prenošenje samoupravnih prava ide obratnim smjerom od onoga kod bivših samostalnih organizacija udruženog rada.

U pogledu formiranja osnovnih organizacija udruženog rada *Ustavni amandmani* određuju da radnici u svakom dijelu radne organizacije (poduzeća, ustanove i sl.), koji predstavlja radnu cjelinu u kojoj se rezultat njihova zajedničkog rada može potvrditi kao vrijednost na tržištu ili u radnoj organizaciji i koji se na toj osnovi može samostalno izraziti, imaju pravo takav dio organizirati kao osnovnu organizaciju udruženog rada.

Prema tome, formiranje osnovnih organizacija udruženog rada u potpunosti je samoupravno pravo radnika koji samostalno odlučuju o prerastanju pojedinih samostalnih organizacija udruženog rada, ili do sada još samo pojedinih dijelova radne organizacije, u osnovne organizacije udruženog rada. Moraju se pri tom pridržavati kriterija postavljenih *Ustavnim amandmanom 21.*, a taj je da osnovna organizacija udruženog rada mora predstavljati radnu cjelinu u kojoj se rezultati zajedničkog rada mogu potvrditi kao vrijednost na tržištu ili u radnoj organizaciji.

U vezi s formiranjem osnovnih organizacija udruženog rada javljaju se u praksi različita mišljenja. Od zahtjeva da osnovna organizacija udruženog rada

⁴ *Ustavni amandman XXI.*, toč. 1. (Sl. list SFRJ«, br. 29/71, str. 525.)

treba biti što veća (da cijela dosadašnja radna organizacija postane samostalna

Naravno, rješenja ne treba tražiti u ovakvim ekstremnim stavovima. Osnivanje osnovnih organizacija udruženog rada mora biti stvar samih radnika, koji će odlučiti da li njihova radna jedinica (npr. radionica, pogon ili tvornica) predstavlja ili ne predstavlja radnu cjelinu u kojoj se rezultati zajedničkog rada mogu potvrditi kao vrijednost na tržištu ili u radnoj organizaciji i da li ima ili nema uvjeta da postane osnovnom organizacijom udruženog rada.

Pri donošenju takve odluke radnici će morati voditi računa o specifičnostima svake privredne djelatnosti, osobito u pogledu tehnološkog procesa i stupnja društvene podjele rada, zatim o organizaciji tržišta, itd.

Jedan od faktora veličine osnovne organizacije udruženog rada treba biti i broj radnika, budući da je intencija *Ustavnih amandmana* da se uvede neposredno samoupravljanje putem zborova radnika, koji odlučuju o dohotku i svim važnijim pitanjima života i rada svoje osnovne organizacije udruženog rada.

Pri osnivanju osnovnih organizacija udruženog rada mora se voditi računa i o interesima ostalih dijelova dosadašnjeg poduzeća, pa je *Ustavnim amandmanima* određeno da se organiziranjem osnovne organizacije udruženog rada u sastavu radne organizacije ili izdvajanjem osnovne organizacije udruženog rada iz sastava radne organizacije ne smiju povrijediti prava radnih ljudi u drugim dijelovima te organizacije, niti interesi i prava te organizacije kao cjeline koji proizlaze iz međuovisnosti u radu ili zajedničkog rada udruženim sredstvima, a isto tako ni jednostrano mijenjati međusobne obveze.

Prema tome, pri formiranju osnovnih organizacija udruženog rada (a osobito pri njihovu eventualnom izdvajanju iz sastava radne organizacije) treba voditi računa o interesima radne organizacije kao cjeline i o pravima radnih ljudi u drugim dijelovima radne organizacije, a kako će biti regulirani međusobni odnosi osnovnih organizacija udruženog rada unutar radne organizacije, odredit će radnici samoupravnim sporazumom o udruživanju na osnovi ravnopravnosti, osiguravajući u cjelini ovih odnosa neotuđivo pravo radnika da na osnovi svoga rada upravlja poslovima i sredstvima društvene reprodukcije i odlučuje o dohotku koji ostvaruje osnovna organizacija udruženog rada u kojoj radi.

2. Pitanja vezana za utvrđivanje dohotka u osnovnim organizacijama udruženog rada regulirana su *Ustavnim zakonom za provođenje Ustavnih amandmana*. Tim zakonom, kao što je već rečeno, 30. VI. 1971. prestale su vrijediti odredbe *Osnovnog zakona o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama* iz 1968. god., osim čl. 7. — 11. (utvrđivanje dohotka) i čl. 17. (poslovanje s gubitkom).

Prema tome, sve odredbe starog zakona koje se odnose na utvrđivanje dohotka i gubitaka ostale su na snazi još i danas (utvrđivanje ukupnog prihoda na osnovi fakturirane realizacije, priznavanje interne realizacije u ukupan prihod, porez na promet nije sastavni dio ukupnog prihoda, odredbe o materijalnim troškovima poslovanja i amortizaciji, o utvrđivanju dohotka i odredbe o

utvrđivanju gubitaka), kao što je to u ovom radu već prikazano u točkama 2., 3., 4. i 6. prethodnog poglavlja (*Utvrđivanje i raspodjela dohotka po Osnovnom zakonu iz 1968. god.*, pa ih ovdje ne treba ponavljati.

U pogledu raspodjele dohotka ukinute su odredbe *Osnovnog zakona* iz god. 1968., pa prema tome način raspodjele dohotka prikazan u toč. 5. prethodnog poglavlja nije više na snazi.

Umjesto toga *Ustavnim amandmanima* dane su osnovne smjernice za raspodjelu dohotka u osnovnim organizacijama udruženog rada.

U pogledu raspodjele onog dijela dohotka koji će osnovna organizacija udruženog rada raspodijeliti za osobne dohotke i vlastite fondove, u amandmanu 21., toč. 3. *Saveznog Ustava* (isto i amandman 6., toč. 3. *Ustava SRH*) stoji: »Dohodak raspoređuju radnici u osnovnoj organizaciji udruženog rada za svoje osobne i zajedničke potrebe i za potrebe proširenja materijalne osnove udruženog rada i podizanja radne sposobnosti radnika. Od dohotka kao rezultata njihova zajedničkog rada u organizaciji i ukupnog društvenog rada, ostvarenog na tržištu i u cjelini međusobnih odnosa i veza u različitim oblicima radne suradnje i zajedničkog poslovanja, pripada radnicima za njihove osobne i zajedničke potrebe dio tog dohotka razmjernan njihovom radu i doprinosu u uspjehu i razvoju organizacije koji su dali svojim radom.

Svakom radniku u organizaciji udruženog rada pripada, u skladu s načelom raspodjele prema radu, osobni dohodak razmjerno rezultatima njegova rada i njegovu osobnom doprinosu uspjehu i razvoju organizacije koji je dao svojim ukupnim, tekućim i minulim, radom u njoj.

Rezultat rada i osobni doprinos radnika u uspjehu i razvoju organizacije udruženog rada osnova su i mjerilo, pored drugih osnova i mjerila utvrđenih na načelima uzajamnosti i solidarnosti, pri odlučivanju o upotrebi sredstava izdvojenih u organizacijama udruženog rada za njihove zajedničke potrebe.«

Osim toga *Ustavnim amandmanima* zajamčeno je svakom radniku u udruženom radu društvenim sredstvima da na osnovi svoga rada ostvaruje osobni dohodak i druga prava najmanje u visini, odnosno u opsegu koji osigurava njegovu socijalnu sigurnost i stabilnost. Visina osobnog dohotka i opseg ovih prava kao i način njihova ostvarivanja, utvrđuje se samoupravnim sporazumom odnosno društvenim dogovorom ili zakonom, u ovisnosti o općem stupnju produktivnosti ukupnog društvenog rada i o općim uvjetima sredine u kojoj radnik radi i živi.

Kako će radnici u osnovnoj organizaciji udruženog rada izvršiti konkretnu raspodjelu dijela dohotka za navedene svrhe, riješit će svojim općim aktima (»Pravilnici o raspodjeli dohotka i osobnih dohodaka«), u kojima moraju biti utvrđene osnove i mjerila za raspoređivanje dohotka kao i raspodjelu sredstava za osobne dohotke u skladu s osnovama i mjerilima utvrđenim društvenim dogovorom i samoupravnim sporazumima.

Iz dohotka osnovne organizacije udruženog rada morat će se izdvajati svakako još i određena sredstva za podmirenje općih društvenih potreba, a i sredstva za podmirenje potreba brojnih društvenih djelatnosti (zdravstvo, školstvo, kultura, itd.).

Radi zadovoljavanja *Ustavom*, odnosno *Ustavnim amandmanima* utvrđenih općih društvenih potreba koje se ostvaruju u pojedinim društveno-politič-

kim zajednicama⁵ *Ustavnim je amandmanima* određeno da radnici iz dohotka osnovne organizacije udruženog rada ili iz svojih osobnih dohodaka plaćaju zakonski utvrđene poreze za te potrebe.

U pogledu formiranja sredstava za podmirenje potreba različitih društvenih djelatnosti *Ustavnim se amandmanima* predviđa da radnici u organizacijama udruženog rada društvenih djelatnosti i korisnici njihovih usluga osnivaju samoupravne interese zajednice i da samoupravnim sporazumom i ugovorima utvrđuju međusobne odnose, prava i obveze.

Dakle, stope po kojima će osnovne organizacije udruženog rada izdvajati sredstva pri raspodjeli dohotka za podmirenje potreba tih djelatnosti utvrđivat će se samoupravnim sporazumima.

Ukoliko ne bi došlo do formiranja interesnih zajednica, odnosno do zaključivanja odgovarajućih samoupravnih sporazuma, *Ustavni amandmani* predviđaju da se zakonom mogu utvrditi obveze osnivanja interesnih zajednica, načela za njihovu organizaciju i za međusobne odnose radnika zainteresiranih područja rada, kao i obveza plaćanja doprinosa interesnim zajednicama radi financiranja njihove djelatnosti na načelima solidarnosti i razmjernosti doprinosa osobnim dohocima radnika, odnosno ekonomskoj snazi drugih obveznika.

Ovakvo rješenje u potpunosti je u skladu s intencijama *Ustavnih amandmana* da se financiranje društvenih služba rješava prije svega samoupravnim sporazumima i udruživanjem sredstava, a tek ako to ne uspije, pristupa se utvrđivanju obveza financiranja zakonskim putem.

Opći društveni dogovor o raspoređivanju dohotka i raspodjeli sredstava za osobne dohotke

Utvrđivanje osnova i mjerila za raspoređivanje dohotka i raspodjelu sredstava za osobne dohotke vrši se općim društvenim dogovorom i samoupravnim sporazumima.

Radi realizacije ovog zadatka u SR Hrvatskoj Privredna komora SRH, Vijeće Saveza sindikata Hrvatske i Izvršno vijeće Sabora SRH zaključili su *Opći*

⁵ *Amandman 6. Ustava SRH* u svojoj toč. 12. navodi:

- »Opće društvene potrebe koje se ostvaruju u Republici, odnosno u općini jesu:
- doprinos Republike za financiranje funkcija federacije;
 - funkcioniranje predstavničkih, upravnih i pravosudnih organa;
 - narodna odbrana iz nadležnosti Republike, odnosno općine;
 - boračka zaštita iz nadležnosti Republike, odnosno općine;
 - zakonom utvrđene obaveze Republike, odnosno općine, u području odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture i fizičke kulture, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, zaštite prirode, mirovinskog osiguranja i drugih društvenih djelatnosti;
 - učešće u financiranju razvitka privredno nedovoljno razvijenih krajeva;
 - komunalne djelatnosti u općini, i to one kojih se financiranje ne može prenijeti na korisnike komunalnih usluga;
 - dodatna sredstva za financiranje programa aktivnosti društveno-političkih i društvenih organizacija;
 - intervencije u privredi u slučajevima predviđenim Ustavom;
 - dopunsko sudjelovanje u održavanju, rekonstrukciji i izgradnji cesta i objekata za zaštitu od poplava, kao i dopunsko sudjelovanje u održavanju plovinskih putova.«

*društveni dogovor o raspoređivanju dohotka i raspodjeli sredstava za osobne dohotke.*⁶

Svrha je ovog dogovora, osim utvrđivanja osnova i mjerila za raspoređivanje dohotka i raspodjelu sredstava za osobne dohotke, da se na njegovim postavkama pride, po granama i grupacijama osnovnih organizacija udruženog rada, izradbi i potpisivanju samoupravnih sporazuma, kojima bi se trebali uskladiti odnosi u visini osobnih dohodaka između osnovnih organizacija udruženog rada, te između pojedinih grana i grupacija, kako bi se ostvarilo načelo »da radnicima za jednaki društveno priznati rad pripada približno jednak osobni dohodak« (čl. 1. spomenutog *Općeg društvenog dogovora*).

Ovu, inače ispravnu, postavku sigurno je teško ostvariti u dosadašnjim nejednakim uvjetima privređivanja pojedinih privrednih grana i grupacija.

Zato su potpisnici ovog dogovora pravilno utvrdili da za ostvarenje ovog načela nije dovoljno samo potpisivanje *Općeg društvenog dogovora* i samoupravnih sporazuma, nego da treba (a što će oni sa svoje strane i poduzeti) prići ujednačivanju uvjeta privređivanja, poduzeti potrebne mjere u onim granama i grupacijama koje ostvaruju nisku stopu akumulativnosti (manje od 2°/o) i najniže osobne dohotke predviđene ovim dogovorom, te mjerama ekonomske i socijalne politike onemogućiti »nastajanje i reproduciranje neopravdanih socijalnih razlika« (čl. 4.).

Ovim dogovorom utvrđeno je nadalje da u samoupravnim sporazumima treba predvidjeti formiranje fondova solidarnosti u osnovnim organizacijama udruženog rada, iz kojih bi se pružala pomoć radnicima (osobito onima s više djece), kojima njihov osobni dohodak ne osigurava socijalnu stabilnost i sigurnost.

1. Ovim *Općim društvenim dogovorom* utvrđeni su iznosi najnižeg i najvišeg osobnog dohotka radnika. Utvrđeno je da najniži osobni dohodak u 1972. god. iznosi mjesečno 850 dinara neto, i to za »... normalan učinak u punom radnom vremenu«, pod čim se podrazumijeva »... potpuno izvršenje zadataka na radnom mjestu« (čl. 11. ovog *Dogovora*).

Za iduće godine visina najnižeg osobnog dohotka povećavat će se za postotak porasta prosječnih nominalnih osobnih dohodaka u privredi SRH u prethodnoj godini.

U pogledu najvišeg osobnog dohotka predviđeno je da ne može biti veći od četverostrukog prosječnog osobnog dohotka u privredi SRH u prethodnoj godini.

Samoupravnim sporazumima treba utvrditi »... kriterije za određivanje najvišeg osobnog dohotka u organizacijama udruženog rada ovisno o broju i strukturi zaposlenih, opsegu poslovanja, rezultatima rada mjerenim veličinom dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku, visini angažiranih sredstava po radniku, uvjetima rada i sl.« (čl. 12.).

Ovakva formulacija odredaba *Općeg društvenog dogovora* očito je usmjerena na rukovodeći kadar (direktori, itd.), jer najviši osobni dohodak ovisi o nizu navedenih kriterija, o kojima se i određuje visina osobnog dohotka rukovodećeg kadra u privredi, a kao kriterij se ne spominje ostvareni radni rezultat, koji mora biti osnovni kriterij za utvrđivanje raspodjele osobnih dohodaka.

⁶ Objavljen u »Narodnim novinama SRH«, br. 17/72 (20. IV. 1972.).

Neki od ovih kriterija nemaju nikakva značenja za nerukovodeće osoblje (broj i struktura zaposlenih). Njihov osobni dohodak treba prije svega ovisiti o ostvarenim radnim rezultatima, pa je očito da pri predstojećem sklapanju samoupravnih sporazuma navedene kriterije treba dopuniti i tim najvažnijim kriterijem, tj. postignutim rezultatima u radu.

2. *Općim društvenim dogovorom* utvrđuje se, pomoću prilično kompliciranog sistema obračuna, ukupna masa sredstava koju osnovna organizacija udruženog rada može izdvojiti za osobne dohotke.

Taj sistem obračuna sastoji se u slijedećem:

a) Prvo se utvrdi broj uvjetno kvalificiranih radnika u osnovnoj organizaciji udruženog rada množenjem stvarnog brojnog stanja zaposlenih po pojedinih kvalifikacijama s propisanim koeficijentima.

To konkretno znači da doktor nauka donosi osnovnoj organizaciji udruženog rada 2,533 uvjetno kvalificiranih radnika, kvalificirani radnik je jednak uvjetno kvalificiranom radniku, a nekvalificirani radnik se obračunava samo kao 0,667 uvjetno kvalificiranog radnika, itd.).⁷

Ako promatramo visinu koeficijenata po pojedinim kategorijama stručnih kvalifikacija, opažamo npr. da radnik srednjeg stručnog obrazovanja ima viši koeficijent (1,133) nego kvalificirani radnik (1,000), iako su zakonom o srednjoškolskom obrazovanju izjednačene škole za kvalificirane radnike s ostalim srednjim školama.

Ovdje se očito radi o favoriziranju, iako minimalnom, radnika sa srednjim stručnim obrazovanjem (a to su po nekadašnjoj terminologiji pretežno »službenici«) pred kvalificiranim radnicima, što ne bi smjelo biti.

Sličan je slučaj i kod radnika s višim stručnim obrazovanjem u odnosu na visokokvalificirane radnike, a moglo bi se postaviti i pitanje nekih drugih raspona.

Ovdje svakako još treba napomenuti, a to je osobito važno, da se ovi koeficijenti primjenjuju samo za izračunavanje broja uvjetno kvalificiranih radnika i ne predstavljaju ni osnovu ni mjerilo za određivanje raspona u osobnim dohocima u unutrašnjoj raspodjeli.

b) Visina dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku predstavlja osnovu za izdvajanje ukupne mase sredstava za osobne dohotke u osnovnoj organizaciji udruženog rada.

Međutim, ovdje treba napomenuti da se *Općim društvenim dogovorom* pod »dohotkom« ne podrazumijeva općepoznata kategorija dohotka, nego se »dohotkom« smatra obračunska veličina koja se dobije kada se dohodak uma-

⁷ U čl. 13. *Općeg društvenog dogovora* navedeni su koeficijenti po odgovarajućim kvalifikacijama za utvrđivanje broja uvjetno kvalificiranih radnika:

— za doktore nauka	2,533
— za specijaliste i magistre nauka	2,200
— za radnike visokog stručnog obrazovanja	2,033
— za radnike višeg stručnog obrazovanja	1,533
— za radnike srednjeg stručnog obrazovanja	1,133
— za radnike nižeg stručnog obrazovanja	0,800
— za visokokvalificirane radnike	1,400
— za kvalificirane radnike	1,000
— za priučene radnike	0,767
— za nekvalificirane radnike	0,667

nji za ugovorne i zakonske obveze, a uveća za visinu amortizacije iznad propisanih minimalnih stopa.

Ovakvo uvođenje posve nove obračunske kategorije pod istim nazivom kao i dohodak organizacije udruženog rada nema opravdanja. Ako se već htjelo da takva obračunska kategorija bude osnova za izdvajanje ukupne mase sredstava za osobne dohotke, onda je tu kategoriju trebalo nazvati drugim imenom, npr. »obračunski dohodak« ili slično.

Upravo zbog zabune koju izaziva postojanje dvaju dohodaka u nacrtima samoupravnih sporazuma nekih grana i grupacija počeo se umjesto ovog drugog obračunskog dohotka upotrebljavati naziv neto-dohodak. Taj naziv također ne odgovara, jer u teoriji (marksističkoj političkoj ekonomiji) pod »čistim« ili »neto-dohotkom« podrazumijeva se samo višak vrijednosti.

Iako se čini da je ovo samo teoretsko pitanje, ipak se takvi propusti ne bi smjeli događati u tako važnim javnim aktima.

c) Radi utvrđivanja mase sredstava koju osnovna organizacija udruženog rada može izdvojiti za osobne dohotke uspoređuje se veličina »dohotka« (obračunskog) po uvjetno kvalificiranom radniku u organizaciji udruženog rada s istim takvim prosječnim pokazateljem za privredu SRH, pa se dobiveni kvocijent izražava u postotku kao indeks dohotka.

Na osnovi tako dobivenog indeksa dohotka i njegove primjene prema skali u čl. 15.⁸ utvrđuje se visina bruto osobnog dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku u osnovnoj organizaciji udruženog rada.

Visina bruto osobnog dohotka nije iskazana u apsolutnom iznosu, nego u postotku prema istom takvom prosječnom pokazatelju za privredu SRH. Znači da se primjenom navedene skale određuje koliko može organizacija udruženog rada izdvojiti za bruto osobne dohotke po uvjetno kvalificiranom radniku izraženo u postotku prema visini prosječnih bruto osobnih dohodaka po uvjetno kvalificiranom radniku privrede SR Hrvatske.

Npr. ako indeks dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku u tri osnovne organizacije udruženog rada iznosi prema istom takvom pokazatelju privrede SRH

⁸ U organizacijama u kojima indeks dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku prema dohotku po uvj. kval. radniku u privredi u tekućoj god. iznosi u %

preko 100 — 125	100+0,80	za svaki indeksni poen iznad 100 do 125
preko 125 — 150	120+0,40	za svaki indeksni poen iznad 125 do 150
preko 150 — 175	130+0,20	za svaki indeksni poen iznad 150 do 175
preko 175 — 200	135+0,16	za svaki indeksni poen iznad 175 do 200
preko 200 — 250	139+0,12	za svaki indeksni poen iznad 200 do 250
preko 250 — 300	145+0,08	za svaki indeksni poen iznad 250 do 300
preko 300 — 400	149+0,04	za svaki indeksni poen iznad 300 do 400
preko 400	153+0,02	za svaki indeksni poen iznad 400

Visina bto. osob. dohotka po uvj. kval. radniku u organizaciji prema bto. osob. dohotku po uvj. kvalif. radniku u privredi može iznositi najviše u %

u prvoj organizaciji 125, u drugoj 150, a u trećoj 250, tada će prva organizacija udruženog rada moći izdvojiti za bruto osobne dohotke po uvjetno kvalificiranom radniku 20⁰/o više, druga 30⁰/o više a treća 45⁰/o više od prosjeka bruto osobnih dohodaka po uvjetno kvalificiranom radniku u privredi SRH.

Dakle vidimo da izdvajanja za osobne dohotke po uvjetno kvalificiranom radniku ne rastu proporcionalno s porastom indeksa dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku, nego je taj porast daleko blaži.

Na taj način otklonit će se negativne tendencije bržeg porasta osobnih dohodaka od porasta proizvodnje i produktivnosti rada, koje su posljednjih godina zajedno s drugim faktorima inflacije (strukturne neusklađenosti, prekomjerni porast ostalih oblika potrošnje, itd.) pridonosile porastu inflatornih tendencija u našoj privredi.

Tendencije bržeg porasta osobnih dohodaka dolazile su sve više do izražaja, tako da je društvena zajednica morala poduzimati i odgovarajuće administrativne mjere zamrzavanja i ograničavanja porasta osobnih dohodaka. Te se mjere potpisivanjem samoupravnih sporazuma ukidaju.

Osim toga ovakvim načinom utvrđivanja mase osobnih dohodaka dobivaju se realni odnosi i mogućnosti barem početka ostvarivanja načela da radnicima za jednaki društveno priznati rad pripada približno jednak osobni dohodak.

Do sada prikazani način utvrđivanja mase sredstava za osobne dohotke odnosio se na organizacije udruženog rada kod kojih je indeks dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku bio ravan ili veći od odgovarajućeg pokazatelja privrede SRH.

Za organizacije udruženog rada kojima je taj pokazatelj manji od prosjeka privrede SRH ovim društvenim dogovorom nije utvrđena skala za mogućnosti izdvajanja sredstava za osobne dohotke, nego je prepušteno da se to riješi samoupravnim sporazumima, pridržavajući se pravila da osobni dohodak po uvjetno kvalificiranom radniku bude manji od osobnog dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku u privredi SRH.

d) Na prikazani način utvrđuje se ukupna masa sredstava koju organizacija udruženog rada može izdvojiti za osobne dohotke, dok će ostatak dohotka izdvojiti za svoje fondove.

Raspodjela tako utvrđene ukupne mase sredstava za osobne dohotke vršit će se na pojedine radnike po načelima raspodjele prema rezultatima rada, a konkretne osnove i mjerila bit će sadržani u »Pravilniku o raspodjeli osobnih dohodaka osnovne organizacije udruženog rada«, koji se mora temeljiti na osnovama i mjerilima utvrđenim samoupravnim sporazumom o raspoređivanju dohotka i raspodjeli sredstava za osobne dohotke.

e) Za one organizacije udruženog rada koje ne zakluče samoupravne sporazume o raspoređivanju dohotka i raspodjeli sredstava za osobne dohotke, ili od njega odustanu, predviđeno je *Općim društvenim dogovorom* da te organizacije mogu u tekućoj godini isplaćivati osobne dohotke u skladu s ostvarenim dohotkom, ali najviše do prosječno isplaćenog iznosa osobnog dohotka po radniku u prethodnoj godini u grani ili grupaciji kojoj pripada organizacija udruženog rada.

3. Općim društvenim dogovorom predviđeno je još niz manje važnih rješenja i detalja, no prikazane odredbe čine bit tog društvenog dogovora.

Na kraju treba još napomenuti da na ovakav način provedeno utvrđivanje ukupne mase sredstava za osobne dohotke predstavlja u stanovitom smislu ograničavanje samoupravnih prava radnika u osnovnim organizacijama udruženog rada da samostalno odlučuju o raspodjeli dohotka, osobito u dijelu koji se odnosi na izdvajanja za osobne dohotke, ali valja napomenuti da su interesi šire društvene zajednice i cijele naše narodne privrede preči od interesa pojedine organizacije udruženog rada, a da ovo ograničavanje osobnih dohodaka vodi u stvari (uz niz drugih mjera naše ekonomske politike) k daleko većem cilju, a to je suzbijanje inflatornih tendencija i postizanje stabilizacije cijena.

Osim doprinosa ovom osnovnom cilju ovakav način utvrđivanja dohotka rješava i neka druga, iako ne tako važna pitanja. Naime, utvrđivanjem dohotka po uvjetno kvalificiranom radniku ujedno će se otkloniti i pogrešni zaključci na osnovi usporedbe visine prosječnih osobnih dohodaka po pojedinim grupama i grupacijama, budući da se u dosadašnjoj praksi nije vodilo računa o kvalifikacionoj strukturi zaposlenih, pa se uspoređivao prosječni osobni dohodak npr. drvne industrije s vrlo slabom kvalifikacionom strukturom zaposlenih i nekog naučnog instituta ili projektne organizacije.

Promjene izvršene *Ustavnim amandmanima* na području utvrđivanja i raspodjele dohotka (osobito nepovredivo pravo radnika na osnivanje osnovnih organizacija udruženog rada, utvrđivanje i raspodjelu dohotka po osnovnim organizacijama udruženog rada), zatim donošenje *Općeg društvenog dogovora* i na osnovi njega usvajanje samoupravnih sporazuma o raspoređivanju dohotka i raspodjeli sredstava za osobne dohotke bitno doprinose oživotvorenju historijskih težnja da radni ljudi odlučuju o svom radu i dohotku na svim razinama i u svim domenama, a ujedno je to put k stabilizaciji naše privrede.

Time su stvoreni uvjeti za daljnji razvoj istinskih samoupravnih socijalističkih odnosa baziranih na neposrednom samoupravljanju putem zborova radnih ljudi u osnovnim organizacijama udruženog rada. Time se produbljuje radničko samoupravljanje, a konstituiranje osnovnih organizacija udruženog rada, u kojima će sami radnici odlučivati o međusobnim odnosima u radu, o udruživanju i bez ikakvih posrednika raspolagati rezultatima svoga rada, znači definitivno ukidanje najamnog radnog odnosa i uvođenje potpunog samoupravljanja.